

Sulo Haltsonen
26. 5. 1903 — 4. 3. 1973

Maaliskuun 4. päivänä 1973 kuoli Helsingissä lyhyen aikaa sairastettuaan fil. toht., prof. h.c. Sulo Kaarlo Haltsonen 69 vuoden ikäisenä. Hän oli syntynyt 26. toukokuuta 1903 Pietarissa ja oli sukujuuriltaan inkeriläinen: isä, kansakoulunopettaja Aatu Haltsonen oli kotoisin Hietämäestä, äiti Sohvi (o.s. Pokkinen) oli Kattilan lukkarin tytär. Suomeen Sulo Haltsonen asettui pysyvästi asumaan kesällä 1918; hänen vanhempansa jäivät kuitenkin Inkeriin. Rajan sulkeutuessa kesällä 1918 katkesi myös yhteys vanhempiin.

Pietarissa alkanutta koulunkäyntiä Sulo Haltsonen jatkoi Terijojeen yhteiskoulussa, josta hän valmistui ylioppilaaksi 1923. Opintojen jatkamiseksi oli kuitenkin saatava alkupääoma; sen hän kokosi toimissaan kansakoulunopettajana Kirvussa. Akateemiset opintonsa hän aloitti Helsingissä 1927, ja vihreä oksakin, tosin hento, löytyi jo seuraavana vuonna, jolloin Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta järjestyi ensin tilapäinen, myöhemmin vakinainen työpaikka. Kirjastosta tulikin sitten Sulo Haltsonen pysyvä työkenttä: hän toimi amanuenssina SKS:n kirjastossa 1929—52, kirjastonhoitajana Helsingin yliopiston historiallis-kielitiehteellisen laitoksen kirjastossa 1946—1952 ja yliopiston kirjaston slaavilaisen osaston

esimiehenä 1952—1970, jolloin siirtyi täysinpalvelleena eläkkeelle.

Keskeisen osan Sulo Haltsonen työstä kirjastoalalla muodostavat hänen monilukuiset bibliografiansa. Merkittävimpiä näistä ovat *Studia Fennicassa* julkaistu moniosainen »Finnische linguistische und volkskundliche Bibliographie», joka sisältää vuosien 1935 ja 1970 välillä ilmestyneen kirjallisuuden, luettelot suomalaisista kirjallisuudentutkimuksista vuosilta 1901—1960, jotka on julkaistu Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirjan niteissä 4, 5, 11, 17 ja 19, sekä 1961 ilmestynyt »Suomalaista kaunokirjallisuutta vierailta kielillä». Nämä suuritöiset, jatkuvaa uuras-tusta ja kärsivällisyyttä vaatineet bibliografiat ovat keskeisiä hakuteoksia sekä meikäläisille että ulkomaisille tutkijoille.

Merkittäviksi tekijöiksi Sulo Haltsonen elämässä 1930- ja 1940-luvulla muodostuivat Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Viipurilainen osakunta. Seuran virkailijana hän tutustui kansallisten tieteiden nimekkäisiin edustajiin, joista monet olivat myös SKS:n keskeisiä hahmoja. Heidän rohkaisunsa ja myötämielisen suhtautumisensa ansiosta Sulo Haltsonen sai jo opiskeluaikanaan painetuksi kaksi tutkimustaan; edellinen näistä, »Eero Salmelainen», ilmestyi Suomi-kirjassa 1931, jälkimmäinen, »Suomalaisista taikamerkeistä», Kansatieteellisessä Arkistossa 1936. Edellisen aihe oli kirjan alkusanoista päätellen Kaarle Krohnin antama ja sikäli ajankohtainen, että 1930 oli kulunut sata vuotta Eero Salmelaisen syntymästä.

Viipurilaisen osakunnan toiminnassa oli 1930-luvulla tärkeällä sijalla kotiseuduntutkimus. Sulo Haltsonen, joka oli aluksi osakunnan kotiseutus sihteeri, myöhemmin kuraattori kolmivuotiskauden 1935—38, järjesti useimpina kesinä tutkimusmatkoja osakunnan alueelle Länsi- ja Etelä-Karjalaan ja oli näillä kolme neljä viikkoa kestäneillä retkillä itsekin mukana. Viipurilaisella osakunnalla olikin kotiseututyössä kunniaakkaat perinteet, sillä sen jäsenet olivat jo 1870-luvulla ryhtyneet keräämään kansanomaisia pukuja ja esineitä museotarkoituksiin. Muiden osakuntien seurattessa esimerkkiä kertyi esineistöä niin runsaasti, että voitiin perustaa kansatieteellinen museo. Aineellisia kulttuuriarvoja edustavien pukujen, tekstiilien ym. osalta oli keruu suoritettu Etelä-Karjalassa jo 1930-lukuun mennessä, mutta arkistoihin oli vielä saatavissa kansanrunoutta ja muuta vanhaa perinnettä, murreosanastoa ja kuva-aineistoa.

Perehtyessään osakunnan aikaisempaan työhön aineellisen kansankulttuurin talentajana Haltsonen sai läheisen tunteen Theodor Schvindtiin, joka oli ollut keruutyössä innokkaasti mukana 1800-luvulla ja toiminut myös osakuntien kansatieteellisen museon intendenttinä. Schvindt alkoi tiedemiehenä ja karjalaisena merkkihenkilönä kiinnostaa Haltso-

siinä määrin, että hän ryhtyi tarkemmin tutkimaan Schvindtin elämäntyötä. Pitkäaikaisen, sotavuosien välillä keskeyttämän työn tuloksena valmistui 1947 teos »Theodor Schvindt, kansatieteilijä ja kotiseuduntutkija», jonka Sulo Haltsonen esitti väitöskirjana tarkastettavaksi toukokuun 28. päivänä. Aihe oli Haltsonen omien harrastusten ja tutkijankoulutuksen kannalta hyvin valittu: henkilöhistoriaan hän oli perehtynyt kirjoittaessaan Eero Salmelaisesta, ja näköala kansatieteeseen oli avautunut taikamerkkien välityksellä. Vastaväittäjänä oli suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori Albert Hämäläinen. Historiallis-kielitieteelliselle osastolle antamassaan pitkäkköissä lausunnossa, joka on julkaistu Virittäjässä samana vuonna (s. 286—292), opponentti toteaa, että teoksen ansioita ovat sen »asia-rikkaus, perusteellinen lähteiden tuntemus ja useat oikeaan osuneet päätelmät». Hän katsoo myös, että Schvindtin elämäntyö on saanut siinä »suurin pürtein katsottuna riittävän ja monipuolisen valaistuksen». Väitöskirjansa Haltsonen on omistanut Karjalalle, Schvindtin koti-
maakunnalle.

Seuraavina vuosikymmeninä, 1950- ja 1960-luvulla, Haltsonen katse suuntautui Karjalasta hänen omaan kotimaakuntaansa Inkeriin. Vuonna 1957 ilmestyi Suomi-kirjassa tutkimus »Runoretki Inkeriin», jossa on runsailla lisätiedoilla valaistu D. E. D. Europaeuksen sata vuotta aikaisemmin (1853) Inkeriin tekemää runonkeruumatkaa. Kymmenen vuotta myöhemmin tuli julki, niin ikään Suomi-kirjassa, »Vanha Tuutari», tuntemattomaksi jääneen tekijän 1800-luvun alussa laatima käsikirjoitus. Vanhanaikaisella käsialalla kirjoitetun ja viimeistelemättä jääneen käsikirjoituksen kopiointi julkaisukelpoiseen asuun oli työläs ja tarkkuutta vaativa tehtävä. Tutkimuksen kannalta »Vanha Tuutari» on tärkeä teos, sillä sen kirjoittaja antaa asiallisia tietoja oman aikansa Inkerin oloista, tavoista ja uskomuksista, vieläpä murteistakin. Yleisesityksen Inkerin historiasta, kansallisuus-

oloista ja suomalaisasutuksen vaiheista sisältää 1965 ilmestynyt »Entistä Inkeriä», Haltosen pääteos 1960-luvulla. Kirja elvytti Inkeriin kohdistuvaa harrastusta, ja osittain sen ansiota oli, että Inkeriläisten Sivistyssäätiö asetti jo seuraavana vuonna toimikunnan valmistelemaan laajempaa yleisesitystä. Puheenjohtajaksi tähän toimikuntaan kutsuttiin Sulo Haltsonen. Vuonna 1969 ilmestyikin »Inkerin suomalaisten historia», 461 isokokoista sivua sisältävä julkaisu. Siinä ovat Haltosen käsialaa luvut, jotka käsittelevät Inkerin suomalaista kirkkoa vuosina 1800—1917, Inkerin kouluoloja ja kansanvalitusta sekä Inkerin kansanelämää (s. 153—290). Kirjan lopussa on vielä Haltosen laatima bibliografia »Valikoima Inkerikirjallisuutta» (13 sivua). Suuri ansio kirjan valmistumisesta näin lyhyessä ajassa kuuluu epäilemättä toimikunnan tarmokalle puheenjohtajalle.

Sulo Haltsonen kuului myös Virittäjän avustajiin ja oli toimeliaimpia heidänkin joukossaan. Lehden sisällysluetteloista laskein hänen kirjoitustensa lukumäärä on 73. Varhaisin oli 1929 julkaistu esittely Alku-Kalevalasta ja Alku-Kantelettaaresta, viimeiseksi jäi »Vanhaa vatjalais- ja inkeriläistietoutta», kaunis tunnustus Elna Öpikin teoksesta »Vadjalastest ja isuritest XVIII sajandi lõpul». Suuri osa on lyhyehköjä selostuksia ja arvosteluja Virittäjän alaan kuuluvasta kirjallisuudesta, mutta tärkeitä jo senkin vuoksi, että niiden kohteena useasti ovat venäjän- ja puolankieliset teokset.

Uskollisena tehtävälleen Sulo Haltsonen palveli tieteenharjoittajia sekä luetteloiden laatijana että kirjallisuuden esittelijänä — vieläpä tarpeen vaatiessa lähteen etsijänä ja tulkitsijanakin. Etenkin kansalliset tieteet olivat Haltoselle läheisiä, ja hän oli vilpittömästi iloinen voidessaan omalta osaltaan niitä edistää paitsi suoranaisesti myös välillisesti.

Veikko Ruoppila